

**ВІДТВОРЕННЯ МЕТАФОРИЧНОЇ ОБРАЗНОСТІ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ УКРАЇНСЬКОЇ ПРОЗИ
АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ (НА МАТЕРІАЛІ ОПОВІДАННЯ В. ВИННИЧЕНКА "ГОЛОД")**

У статті розглядається проблема еквівалентності метафоричної образності при перекладі з української мови на англійську. Наводяться основні стилістичні прийоми перекладу метафор. Визначаються засоби передачі авторської метафоричної образності в оповіданні В.К. Винниченка англійською мовою, зокрема переклад з частковою заміною образу.

Дослідження метафоричного концептопростору художнього твору допомагає не лише прослідкувати динаміку розгортання художнього образу та текстових концептів твору в цілому, але й зробити важливі висновки про особливості світосприйняття та асоціативно-образного мислення автора твору і, таким чином, поглибити психолінгвістичні аспекти текстової інтерпретації. Оскільки основною особливістю художнього перекладу є необхідність відтворення у перекладі, нарівні зі смисловими, також і формальних текстових елементів, особливого значення набуває відтворення художніх образів, що будуються на основі образного значення окремих слів та асоціативності мислення, яка є, головним чином, у метафорично-образній системі художнього твору [1: 145].

Актуальність роботи визначається лінгвістичним аналізом метафори на концептуальному рівні та поєднанням положення перекладознавства і концептуального аналізу для дослідження перекладацьких трансформацій метафори на концептуальному рівні.

Загалом дослідження перекладів творів українських письменників є досить актуальним питанням у наш час. Актуальність визначається потребою дослідження історії художнього перекладу з української на англійську мову. Без вивчення історії іншомовних перекладів творів класиків української літератури неможливо повноцінно розвинути теорію художнього перекладу в Україні. Творчість Володимира Винниченка в англійській інтерпретації досі залишається не дослідженою. Тому в межах зазначеної проблематики зроблена спроба дослідити відтворення метафоричної образності на матеріалі оповідання українського письменника "Голод" і його перекладу англійською, який здійснили перекладачі Л. Гірна та Д. Струк. Метою дослідження є аналіз збереження образності у перекладі.

Постаць Володимира Винниченка на диво складна й суперечлива, завжди привертала до себе пильну увагу, навколо неї точилися суперечки, одні беззастережно приймали, інші – відкидали, або ж прагнули поставитись до його діяльності з урахуванням усіх складностей тієї тривалої доби, коли він жив і творив. Загалом твори цього видатного письменника перекладені англійською, французькою, німецькою, російською, голландською, норвезькою, іспанською, івритом, чеською, болгарською, італійською й татарською мовами. З точки зору перекладу оповідання Винниченка є досить цікавими для аналізу.

Ступінь метафоричності мови художнього твору залежить від індивідуальних установок автора — є яскраві метафористи, а є письменники, не схильні до надмірних вживань цього тропу. Винниченко відноситься до другої групи, тим не менше, в його творах є велика кількість метафор, яка дозволяє судити про особливості його індивідуального стилю. Лаконічність, ширість, простота композиції, імпульсивність і динамічність розповіді, вміння вкласти важливу ідею і розмаїття подій у невеликі за розміром твори, широка панорама характерів, поглиблений психологічний аналіз – все це характерні ознаки художнього стилю Винниченка.

Зі стилістичної точки зору оповідання "Голод" привертає увагу використанням значної кількості метафор, особливо при змалюванні пейзажу. Розуміючи під словом "пейзаж" будь-яке зображення природи у матеріалі мистецтва слова, визначимо дві основні позиції щодо його вербального втілення – пейзаж займає визначене, виокремлене місце у творі, або присутній у ньому імпліцитно. Передусім це обумовлено авторською концепцією, яка відтворює двоїстий характер пейзажу, що, зрештою, є основою діалектики всього сущого, а саме – відображає об'єктивний і суб'єктивний моменти наявності теми природи у творі. Перший, тобто об'єктивний момент, пов'язуємо з такими формальними чинниками, як сюжет, композиція, зовнішня сторона дійсності, тло подій тощо. Другий – суб'єктивний – з вираженням внутрішнього стану автора чи ліричного героя, який часто в літературному творі стає екстрактом життя, відображає момент причетності до вічності, полегшує подолання меж людського пізнання, нівелює почуття часу, допомагає читачеві не тільки зрозуміти настрої й емоції автора чи ліричного героя, а й наблизитися до світу власної душі [2: 126]. Оповідання Винниченка є чудовим прикладом саме суб'єктивного моменту зображення пейзажу. В оповіданні йдеться про трьох селян, доведених злиднями до відчаю, які намагаються вкрати на залізниці зерно. "Страшний голос нужди" і залізна рука голоду штовхає нещасних до злочину, до втрати людської гідності. При змалюванні природи, яка передає зовнішню сторону дійсності та внутрішній стан головних героїв, письменник використовує такий вид тропів, як антропоморфна метафора.

Метафора — це перенесення певної якості з одного об'єкта на інший, або можливість реалізації двох лексичних значень одночасно [3: 140]. Антропоморфна метафора базується на перенесенні якостей людини на неживі істоти. Н.Д. Арутюнова визначає метафору як "використання слова, що позначає певний клас предметів

(явищ, дій, ознак) для характеристики або номінації іншого об'єкта, подібного з даним у якому-небудь співвідношенні" [4: 81]. І.Г. Гальперін вбачає у метафорі "співвідношення предметно-логічного значення та значення контекстуального, яке ґрунтується на подібності ознак двох понять" [5: 125]. Метафоричну семантику складають кілька взаємопов'язаних елементів: початкове значення слова, образ, який створюється в результаті співставлення та новий понятійний зміст, нова номінація, яка виникає в результаті осмислення метафори [6]. У зв'язку з цим можна казати про семантичну двоякість, двоплановість метафори, що призводить до поліфункціональності певного тропу, що викликає певні труднощі при перекладі.

Аналізуючи переклад метафор у цьому творі, ми використовуємо стилістичний прийом перекладу. Цей стилістичний прийом застосовується у тих випадках, коли об'єктом перекладу служать стилістично відзначені одиниці вихідного тексту, в даному випадку антропоморфні метафори. Як відомо, деякі зі стилістичних одиниць взагалі не можуть бути перекладені, інші вимагають істотних перетворень, і лише незначна частина стилістично відзначених елементів вихідного тексту отримує при перекладі стандартний відповідник. Переклад метафори багато в чому залежить від того, наскільки близькі одна від одної культурно-мовні традиції вихідної мови, та як здійснюється переклад. У цілому до основних прийомів стилістичного перетворення відноситься **заміна словникового складу, заміна образу, заміна тропу (або фігури мови), вилучення перенесеного значення, повний переклад** (з коментарем або без нього) [1: 56].

Порівняльний концептуальний аналіз метафор в даному оповіданні здійснено в межах концептуальних полів "Світ людини" та "Фізичний світ природи". У межах концептуального поля "Фізичний світ природи" можемо спостерігати інтенсивну метафоризацію концепту *вітер* та *зорі*. У перекладі антропоморфні метафори, які відображають концепт **вітру** як людини, передані: а) повністю – *вітер, несміло пошелестівши травою, забігав у рівчак і зараз же боязко ховався в степену* – *the wind soughed shyly in the grass, then passed on into the ditch, then veered timidly into the steppes; і навіть з поля прибіг вітер і зашелестів чимсь коло їх ніг* – *and even the wind fluttered from the fields, rustling something at their feet; цікавий вітер боязко шелестів у віттях* – *a curious wind rustled anxiously among the twigs*. Вітер зображений як людина боязка, несмілива. Цікавим для аналізу є переклад речення *вітер, несміло пошелестівши травою, забігав у рівчак і зараз же боязко ховався в степену*. Маємо такий переклад: **The wind soughed shyly in the grass, then passed on into the ditch, then veered timidly into the steppes**. Щодо перекладу метафори, то переклад є повним – і троп, і образ збережено. Відмінним є те, що у перекладі зустрічаємо яскравий приклад полісиндетону, створюючи, таким чином, ефект послідовності подій – **"then passed on into the ditch, then veered timidly into the steppes"**. В оригіналі таке явище ми спостерігати не можемо; б) відбулася часткова заміна образу – *і чуть було, як несміло терся вітер біля їх, як зітхало щось у степену й неслися звуки сміху із маленького садка*. Переклад звучить наступним чином: *one could hear how softly the wind lingered near them, the sighing of something in the steppes, and the sounds of laughter emanating from the orchard*. Аналізуючи переклад метафори, слід зазначити, що, у порівнянні з українським варіантом, англійський переклад є дещо спрощеним. "Несміло" та "softly" – мають різну конотацію, причому відносяться вони до різних семантичних полів. "Softly" є дещо невдалим варіантом, оскільки автор поставив собі за мету зобразити характер напруженості, ніяковості, знервованості, несміливості головних героїв і цей характер передається через концепт вітру, в перекладі цей ефект було втрачено. Те ж саме стосується і лексем "терся" і "lingered", в оригіналі лексема є більш стилістично забарвленою ("терся вітер біля їх"), "lingered" є дещо спрощеним варіантом. Слід також зазначити, що у перекладі досить талановито передано алітерацію: *і чуть було, як несміло терся вітер біля їх, як зітхало щось у степену й неслися звуки сміху із маленького садка* – *one could hear how softly the wind lingered near them, the sighing of something in the steppes, and the sounds of laughter emanating from the orchard*. Алітерація допомагає передати напругу та тишу ночі звуком "с" та "s".

Концепт **зорі** зображені як люди і перекладені повністю – зорі мовчки слідували за ними і моргали одна одній – *the stars were mutely watching their progress, knowingly nodding to each other; а вгорі, у темнім небі, пильно слідували за ними мовчазні, таємні зорі* – *and in the dark sky above the silent, mysterious stars kept diligent watch over them; зорі напружено моргали одна одній* – *and the stars glimmered at one another; зорі сумно дивилися з темного неба і крізь листя здавалися заплаканими* – *the stars looked down sadly from the dark skies, and, peering through the foliage, it seemed that they were crying*. На відміну від концепту **вітер**, який зображений як несмілива, боязка людина, учасник подій, концепт **зорі** передано антропоморфною метафорою, зображуючи людину, яка спостерігає за тим, що відбувається, яка не є безпосереднім учасником подій, але є їх активним уболівальником. Зорі зображені мовчазними, таємними, напруженими.

Окрім того, зустрічаємо концепт **станція**, яка також зображена як людина, і виконує у творі функцію антропоморфної метафори. Головним чином концепт **станція** перекладено повністю: *станція дрімала* – *the station was asleep; станція одсунулася вбік* – *the station had moved aside; а станція збоку їх дрімала собі під нічний снів у садку* – *and the station on their side dozed peacefully to the gentle singing in the orchard; всі (вагони), як один, темні й однакові, наче домовини на колесах, вони мов ждали їх, замерши й ховаючи в собі щось невідомо страшне, незриме* – *all the same, dark and identical, like coffins on wheels, it seemed as if they waited there for the men immobilely, hiding within themselves something mysteriously terrible and invisible* [7]. Проте, як і в прикладі з концепцією **вітер**, тут також відбувається часткова заміна образу – у реченні *рельси, вибігли з полюси світла, пропадали у темі, і тільки ледве видко було там, попереду, куди повзли вони, темні ряди вагонів та його перекладі the rails, having left the zones of light, vanished in the gloom, and one could barely see, there in front, where they were crawling, the long rows of cars* можемо спостерігати таку заміну. Відбувається заміна

"вибігши" на "having left" та "з полоси світла" на "zones of light". Переклад є дещо спрощеним і не таким лексично-забарвленим у порівнянні з оригіналом, де метафора має вужче значення. Концепт **станція**, також виконуючи у реченні функцію антропоморфної метафори, зображена як людина, яка не є безпосереднім учасником головних подій, у порівнянні з попередніми двома концептами, а є другорядною особою, яку не хвилюють переживання основних дійових осіб, вона знаходиться осторонь.

Отже, ми можемо зробити висновок про те, що для вираження зовнішньої сторони дійсності та внутрішнього стану головних героїв автор у своєму оповіданні досить активно користується таким стилістичним засобом як антропоморфна метафора. Вітер, зорі, станція – основні концепти твору і зображені як 3 дійові особи. Вітер зображений як безпосередній учасник головних подій, зорі – як активний вболівальник, а станція – дійова особа, яку не хвилюють переживання інших. Вітер і зорі у творі зображені як люди – мовчазні, таємничі, напружені, сповнені несміливості, співпереживання. При перекладі антропоморфних метафор основні концепти зберігаються і повністю відтворені.

Як бачимо, при перекладі в основному здійснювався повний переклад метафор і лише у 2 реченнях відбувається часткова образна заміна. Образ при перекладі досить вдало було збережено. Загалом, переклад вважається таким, у якому якнайточніше з розглянутих варіантів перекладу відтворено оригінальний авторський метафоричний концептопростір.

У творі алітерація взаємодіє з антропоморфною метафорою і була талановито відтворена при перекладі.

Таким чином, високий ступінь еквівалентності відтворення авторського метафоричного концептопростору у перекладі з української мови на англійську оповідання Володимира Винниченка "Голод" підтверджує тезу про можливість максимального відтворення оригінальної метафоричної системи в умовах художнього перекладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Казакова Т.А. Практические основы перевода. English – Ukrainian. – Серия: Изучаем иностранные языки. – Спб.: Издательство Союз, 2000. – 320 с.
2. Кузьменко В.І. Словник літературознавчих термінів. – К.: Український письменник, 1997. – 230 с.
3. Кривонос Я.В. Відтворення авторського метафоричного концептопростору в українських перекладах "Пісні про Гайавату" Г.У. Лонгфелло // Вісник СумДУ, № 11(95). – Т. 2. – 2006. – С. 145-150.
4. Арутюнова Н.Д. Языковая метафора (синтаксис и лексика) / Н.Д. Арутюнова // Лингвистика и поэтика. – М.: Наука, 1979. – 150 с.
5. Гальперин И.Р. Очерки по стилистике английского языка / И.Р. Гальперин. – М.: Наука, 1980. – 360 с.
6. Которова Е.Г. Семантический объем термина "метафора" / Е.Г. Которова // Общее и сопоставительное языкознание, 1986. – С. 29-36.
7. Винниченко Владимир. Вибрані твори / Упоряд. текстів, передм. та прим. О.М. Савченко. – Харків: Веста: Видавництво "Ранок", 2005. – 352 с.
8. Сфремов С.О. Історія українського письменництва / Худож. оформл. В.М. Штогриня. – К.: "Феміна", 1995. – 688 с.
9. Петрухіна Л. Пейзаж у контексті теорії літератури // Проблеми слов'язознавства. – Вип. 52. – 2002. – С. 125-134.
10. Volodymyr Vynnychenko. Hunger. – Electronic Library of Ukrainian Literature. – www.utoronto.ca/elul/English/Vynnychenko-Vynnychenko stories. pdf

Матеріал надійшов до редакції 10.04. 2008 р.

Романюга Н.В. Отображение метафорической образности при переводе украинской прозы на английский язык (на материале рассказа В. Винниченка "Голод").

В статье рассматривается проблема эквивалентности метафорической образности при переводе с украинского языка на английский. Приводятся основные стилистические приемы перевода метафор. Определяются способы передачи авторской метафорической образности в рассказе В.В. Винниченка на английский язык, в частности перевод с частичной заменой образа.

Romanyuga N.V. Conveying of Metaphorical Figurativeness in Translation of Ukrainian Prose into English (on the basis of the story "Hunger" by V. Vynnychenko).

The article deals with the problems of metaphorical equivalents in translation from Ukrainian into English. The main stylistic devices of translation of metaphor are given. The ways of conveying of author's metaphor into English and translation with a partially substitution of image in particular are defined in Vynnychenko's novel.